

İŞSİZLİK VE ENFLASYONUN ORTALAMA ÖMÜR İLE İLİŞKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ: D-8 ÜLKELERİNDEN KANITLAR

Hacı Hayrettin TIRAŞ¹
Sena TÜRKMEN²

Öz

Ülke ekonomilerinin en önemli problemlerinden olan işsizlik ve enflasyon, toplumun refahı ve yaşam biçimi üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu etkiler, ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul edilen ve yeni doğan bir bireyin ortalama kaç yıl yaşayacağını ifade eden ortalama ömre de yansımaktadır. İşsizlik ve enflasyon oranlarındaki yükselme, gelir kaybı ve alım gücünü zayıflatarak insan sağlığına ve ortalama ömre negatif etkide bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, D-8 ülkeleri özelinde 1991-2022 dönemi verilerini kullanarak işsizlik ve enflasyonun ortalama ömür ile olan ilişkisini dinamik panel veri yöntemleriyle analiz etmektir. Çalışmada değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için yapısal kırılmaları da dikkate alan testler uygulanmış, eşbütünleşme katsayılarının tahmininde ise Eberhardt ve Bond (2009) tarafından geliştirilen AMG yönteminden yararlanılmıştır. D-8 ülkeleri için yapılan tahminler sonucunda panel genelinde; işsizlik ve enflasyon oranları ile ortalama ömür değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu, ancak uzun dönem katsayısının istatistiki bakımdan anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Ülke bazlı yapılan analizlerde ise ülkelere göre farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, Enflasyon, Ortalama Ömür

Jel Sınıflandırması: I10, I14, I15

ECONOMETRIC ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN UNEMPLOYMENT AND INFLATION AND LIFE EXPECTANCY: EVIDENCE FROM D-8 COUNTRIES

Abstract

Unemployment and inflation, which are among the most important problems of national economies, have significant effects on the welfare and lifestyle of the society. These effects are also reflected in life expectancy, which is an indicator of economic, social and environmental development and indicates the average number of years a newborn individual will live. Rising unemployment and inflation rates have a negative impact on human health and life expectancy through loss of income and weakening purchasing power. The aim of this study is to analyze the relationship between unemployment and inflation and life expectancy using dynamic panel data methods for the D-8 countries for the period 1991-2022. In order to test the relationship between the variables, tests that take into account structural breaks are applied and the AMG method developed by Eberhardt and Bond (2009) is used to estimate cointegration coefficients. As a result of the estimations for D-8 countries, it was found that there is a long-run relationship between unemployment and inflation rates and

¹ Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F., Sağlık Yönetimi Bölümü, hhayrettintiras@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5197-9827>.

² Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, sena_dgn01@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8334-6466>.

life expectancy variables, but the long-run coefficient is not statistically significant. In country-based analyses, different results were obtained across countries.

Keywords: Unemployment, Inflation, Life Expectancy

Jel Classification: I10, I14, I15

GİRİŞ

Bir ülke ekonomisinin performansının değerlendirilmesinde kullanılan en önemli göstergelerinden olan işsizlik ve enflasyon, ülkelerin gelişmişliğinin ve toplumun refah düzeyinin önemli göstergelerinden bir olan ortalama ömür ile yakın ilişki içerisindedir. İşsizlik ve enflasyonda meydana gelen değişimler toplumun gelir ve satın alma gücünü etkileyerek; refah düzeyine, sağlık hizmetlerine erişime ve sağlık hizmetlerinin kullanımına önemli etkilerde bulunmaktadır.

İşsizlik ve enflasyon pek çok ülkede en önemli ekonomik sorunlar arasındadır. İşsizlikle birlikte ortaya çıkan temel problem gelir kaybı olarak görülse de işsizlik sadece gelir kaybı değildir. Bireylerin işsiz kalması, gelir kaybı yanında bireyleri toplumsal iş bölümü ve toplumla kuracağı güçlü dayanışmadan yoksun bırakmaktadır. Gelir kaybı ile birlikte psikolojik çöküntü başlamakta, zamanla yoksullaşma, ruhsal ve fiziksel sağlıkta bozulma, özgüven kaybı, ailevi problemler, öfke, şiddet, intihar ve suç eğiliminin artması (Adak, 2010: 110-113) gibi pek çok olumsuz durum ortaya çıkmaktadır. İşsizliğin artması, toplumun sağlık hizmetlerine erişimi ve sağlık hizmetlerini kullanılmasının önünde önemli bir bariyer oluşturmaktadır. İhtiyaç duyulan sağlık hizmetlerinin kullanılamaması bebek ve çocuk ölümlerinin artmasına, pek çok hastalığın tedavi edilememesine ve ortalama ömrün düşmesine neden olurken beşeri sermayeye olumsuz yansımaktadır. Dolayısıyla işsizlik ile gelir ve sağlık arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur. Birçok çalışma işsizlik artışının sağlığı olumsuz etkilediğini ve ortalama ömrü düşürdüğünü ortaya koymaktadır (Monsef ve Mehrjardi, 2015; Güleriyüz ve Köse, 2017; İstaiteyeh, 2017; Monsef ve Mehrjardi, 2018; Aydın, 2020; Tafran vd. 2020; Ecevit vd., 2020; Bao vd. 2022; Baskak, 2023; Sungur, 2024; Chukunalu, 2025).

İşsizlik nasıl bireylerde gelir kaybına neden oluyorsa, enflasyon da ücretlerin sabit olduğu ve enflasyon oranının yükseldiği durumlarda benzer etkide bulunmaktadır. Fiyatların sürekli artması (enflasyonun yükselmesi) gelir dağılımını bozmakta, alım gücünü zayıflatmakta, tasarrufları azaltmakta ve geleceğe yönelik beklentilerde belirsizliğe neden olmaktadır. Alım gücü düşen bireyler daha az tüketmekte, sadece zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmakta, sağlık, eğitim ve sosyokültürel faaliyetlere kaynak ayıramamaktadır. Bu durum bireyin ve toplumun, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden sağlığını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bireylerin alım gücünün zayıflamasına neden olan enflasyon ve gelir kayıplarına neden olan işsizlik, sağlığa ayrılan kaynakların düşmesine neden olarak ortalama ömrü negatif etkilemektedir (Tıraş ve Özbek, 2021: 418).

Pek çok faktörün etkisi altında olan ortalama ömür, belirli bir yılda doğan bireyin ortalama kaç yıl yaşayacağını ifade etmektedir. Çevresel, sosyal ve ekonomik gelişmişliğin ölçütlerinden olan ortalama ömür, farklı bölgelere ve cinsiyete göre ayrı ayrı hesaplanabilmektedir. Günümüzde pek çok ülke tarafından sağlık üretim fonksiyonunun bir çıktısı olarak kabul edilmektedir. Öyle ki ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinde emeklilik yaşının hesaplanması için kullanılan temel ölçütlerden biri konumundadır (Tıraş ve Özbek, 2020: 2897). Ortalama ömür, gelir ve gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerde daha yüksek iken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha düşüktür. Dünya Bankası (WB, 2025) verilerine göre 2023 yılında en yüksek ortalama ömür 86,4 yıl ile Monaco Prensiğinde, en düşük ortalama ömür ise 54,5 yıl ile Nijerya'da görülmektedir. Aynı dönemde dünya

ortalaması 73,3 yıl, Avrupa Birliği ülkelerinde 81,4 yıl, yüksek gelirli ülkeler ve OECD ülkelerinde 80,2 yıl, orta gelirli ülkelere 72,5 yıl ve düşük gelirli ülkelere 65,0 yıl olarak belirtilmektedir. İstatistik verilerden de anlaşılacağı gibi gelir ve gelişmişlik düzeyi arttıkça ortalama ömür düzeyi yükselmektedir.

Ulusal ve uluslararası pek çok kurumun (TÜİK, IMF, WB, Eurostat, OECD) istatistik verileri incelendiğinde, küresel ekonomik krizler, kıtlık, salgın hastalıklar ve savaş durumlarının olduğu dönemler dışında ortalama ömrün arttığı gözlenmektedir. Ekonomik açıdan ele alındığında ortalama ömrün artması, beşeri sermayeyi pozitif etkileyerek ekonomik büyüme ve gelişmeyi hızlandırmaktadır. Ayrıca ortalama ömür, ülkelerin uygulayacağı sağlık, eğitim, sosyal, sosyal güvenlik ve ekonomi politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında temel kıstaslardan birini oluşturmaktadır. Uluslararası alanda ise insani gelişme endeksinin (İGE) (Human Development Index HDI) önemli bir parçasıdır. Öyle ki Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), uluslararası İGE'yi hesaplarken üçüncü önemli bileşen olarak, gelir ve eğitim yanında ortalama ömrü (Doğuşta Yaşam Beklentisi) kullanmaktadır. Dolayısıyla ortalama ömür, ulusal ve uluslararası alanda pek çok politikanın belirlenmesinde ve uygulanmasında dikkate alınması gereken önemli bir faktördür.

Bu çalışmanın amacı, 1991-2022 dönemi verilerini kullanarak D-8 ülkelerinde işsizlik ve enflasyon ile ortalama ömür arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır. Çalışmanın değişkenleri ortalama ömür, işsizlik ve enflasyondan oluşmaktadır. Değişkenlere ilişkin veriler Dünya Bankası (WB-Databank) veri tabanından elde edilmiştir. Çalışmada değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için Westerlund ve Edgerton (2008) panel eş bütünleşme testi uygulanırken, katsayılarının tahmininde Eberhardt ve Bond (2009) tarafından geliştirilen AMG yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma, D-8 olarak adlandırılan ve farklı bölgelerde yer alan; siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan farklı yapılara sahip gelişmekte olan sekiz ülkeyi bir arada incelemesinden dolayı literatürdeki diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

Çalışma, giriş bölümünü takiben çalışmada kullanılan değişkenler ve bu değişkenlere ilişkin açıklamaların yer aldığı birinci bölümle devam etmektedir. İkinci bölümde konu ile ilgili çalışmalardan özetlerin sunulduğu literatür incelemesi yer almaktadır. Üçüncü bölümde panelde kullanılan veriler ve veri kaynakları, oluşturulan model, kullanılan yöntem ve yapılan uygulamadan elde edilen bulgular yer almaktadır. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulguların yorumlanması ve yapılan öneriler bulunmaktadır.

1. KULLANILAN DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

Bu bölümde çalışmada kullanılan değişkenler hakkında açıklayıcı bilgiler verilmektedir. Ayrıca, söz konusu değişkenlerin D-8 ülkelerinde yıllar itibarıyla değişimi istatistik veriler ile değerlendirilmektedir.

1.1. D-8 Ülkelerinde İşsizlik

İşsizlik, bir ülkenin sahip olduğu iş gücü içerisinde çalışmayanların oranının yüzde olarak ifade edilmesidir. Genel olarak, çalışma gücü ve isteğinde olan ve cari ücret düzeyinde çalışmaya razı olan kişilerin bir bölümünün işinin olmaması işsizlik olarak tanımlanmaktadır (Ünsal, 2013: 19). İşsizlik konusunda en önemli konu çalışabilecek durumda olmakla birlikte kendi isteği dışında iş bulamayanların işsiz sayılmasıdır. Dolayısıyla yapabilecekleri bir iş olmasına rağmen kendi istekleri ile çalışmayan bireyler işsiz olarak kabul edilmemekte ve işsizlik kavramı dışında tutulmaktadır. İşsizliğin yüksek

seyretmesi hem işi olmayan bireyler hem de hane halkları açısından maddi ve manevi zorluklar oluşturmaktadır. Bununla birlikte hane halklarının gelirinin azalmasına, piyasa gelişiminin bozulmasına, kayıt dışı faaliyetlerin artmasına, emeğin eksik istihdamından dolayı kaynakların tam olarak kullanılamamasına, işsizlik ödeneklerinin artmasına ile kamu harcamalarının artmasına ve refah kaybına neden olmaktadır (Moradi vd. 2022: 44; Tıraş, 2023: 579). Ayrıca işsizliğin ekonomik büyüme ile ters ilişki içerisinde olduğu belirtilmektedir. Bir ekonomide işsizlik ile birlikte toplam çıktı miktarı azalmakta ve azalan çıktı miktarı maliyetleri artırarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. İktisat literatüründe kabul gören Okun Yasası'na göre, işsizlik oranlarının her %1'lik artışı GSYH'de yaklaşık %2'lik bir düşüşe neden olmaktadır (Afşar, 2013: 10-11). Ancak bu oranların ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar gösterebildiğini belirtmek gerekmektedir. Tablo 1'de D-8 ülkelerine ait işsizlik oranları bulunmaktadır.

Tablo 1: İşsizlik Oranları (Yıllık %)

Ülkeler /	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021	2022
Türkiye	8,1	6,3	8,4	8,7	8,8	10,8	12,0	10,4
Endonezya	2,6	4,9	6,1	7,6	5,2	4,3	3,8	3,5
İran	11,1	9,1	12,3	11,5	12,5	12,6	9,3	8,8
Mısır	9,4	9,0	9,3	10,5	11,9	12,5	7,4	6,4
Pakistan	0,6	0,6	0,6	0,6	0,8	2,3	6,3	5,6
Malezya	3,7	2,5	3,5	3,3	3,1	3,4	4,1	3,6
Nijerya	3,8	4,1	3,9	3,7	3,8	4,5	5,3	3,8
Bangladeş	2,2	2,5	3,6	3,6	3,7	4,4	5,2	4,3
Azerbaycan	0,9	8,1	10,9	6,6	5,4	5,0	6,0	5,7

Kaynak: (WB, 2025).

Tablo 1 incelendiğinde D-8 ülkelerinin uygulamış oldukları ekonomi politikaları ve gerçekleşen ekonomik performanslarına göre, işsizlik oranlarında bazı ülkelerde dalgalanmalar yaşanırken bazı ülke ülkelerde istikrarlı bir trendin yakalandığı ve belirli aralıkta kaldığı görülmektedir. İncelenen dönemin başında D-8 ülkeleri içerisinde işsizliğin en yüksek olduğu ülke İran iken en düşük olan ülke Pakistan'dır. Mısır ve Türkiye ise İran'dan sonra en yüksek işsizliğe sahip ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Dönem boyunca Malezya, Bangladeş, Nijerya ve Endonezya'da işsizlik oranları diğer ülkelere göre daha istikrarlı bir seyir izlemektedir. Azerbaycan'da ise 2006 yılından itibaren işsizlik oranları düşme eğilimine girmiş ve belli bir trend etrafında gerçekleşmiştir. Mısır, İran ve Türkiye işsizliğin hala en yüksek olduğu ülkelerdir. Ancak, dönem sonu itibarıyla işsizliğin Türkiye'de %10'un üzerinde seyrettiği, Mısır ve İran'da ise önemli oranda (%9'un altında) düştüğü görülmektedir. D-8 ülkeleri arasındaki işsizliğin farklı oranlarda gerçekleşmesi ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri, sektörel yapıları ve kayıt dışılık ile ilişkili olabilir.

1.2. D-8 Ülkelerinde Enflasyon

Ülke ekonomilerinin performansının değerlendirilmesinde kullanılan en önemli göstergelerden biri enflasyondur. Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli artışı biçiminde ifade edilmektedir. Fiyatlar genel seviyesi ekonomideki tek bir mal veya hizmeti ifade etmemekte, tüm mal ve hizmetleri ifade etmektedir. Dolayısıyla fiyatlar genel seviyesi tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarının ağırlıklı ortalaması olduğundan enflasyon tüm malların fiyatlarının artması anlamına gelmemektedir. Bazı malların fiyatları yükselirken bazılarınınki düşebilmektedir (Ünsal, 2013: 19-20). Dolayısıyla enflasyon belirli bir dönemde ekonomideki tüm mal veya hizmetlerin fiyatlarındaki yüzde değişim olarak

hesaplanmaktadır. Enflasyonun en önemli etkileri alım gücünün düşmesine, ülkede gelir dağılımının bozulmasına ve ekonomide belirsizliğe yol açmasıdır. Yatırımları ve diğer ekonomik faaliyetleri yakından ilgilendiren fiyatların belirsizliği, geleceğin tahmin edilmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, yüksek enflasyon bireylerin alım gücünü zayıflatmakta, yaşam standartlarının düşmesine neden olmakta ve çeşitli sosyo-ekonomik problemlere yol açabilmektedir. Bu bakımdan enflasyon tüm ülkelerin en önemli makroekonomik problemlerinden biri arasında yer almaktadır. Tablo 2’de D-8 ülkelerine ait enflasyon oranlarının yıllar itibarıyla gelişimi yer almaktadır.

Tablo 2: Enflasyon Oranları (Yıllık %)

Ülkeler /	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021	2022
Türkiye	66,0	80,4	54,4	9,6	6,5	7,8	19,6	72,3
Endonezya	9,4	8,0	11,5	13,1	5,4	3,5	1,6	4,2
İran	17,1	28,9	11,3	10,0	26,3	7,2	43,4	43,5
Mısır	19,7	7,2	2,3	7,6	10,1	13,8	5,2	13,9
Pakistan	11,8	10,4	3,1	7,9	11,9	3,8	9,5	19,9
Malezya	4,4	3,5	1,4	3,6	3,2	2,1	2,5	3,4
Nijerya	13,0	29,3	18,9	8,2	10,8	15,7	17,0	18,8
Bangladeş	6,4	2,4	2,0	6,8	11,4	5,5	5,5	7,7
Azerbaycan	-10,6	19,8	1,5	8,3	7,9	12,4	6,7	13,9

Kaynak: (WB, 2025).

Tablo 2’de yer alan veriler değerlendirildiğinde yıllar itibarıyla en düşük ve istikrarlı enflasyon yapısına sahip ülkenin Malezya olduğu görülmektedir. Malezya’nın ardından Bangladeş ve Endonezya gelmektedir. Azerbaycan, Mısır, Pakistan ve Nijerya ise bu üç ülkeye göre daha istikrarsız ve daha yüksek bir enflasyon yapısına sahiptir. İran’da ise enflasyon yıllar itibarıyla dalgalı bir seyir izlemekle birlikte son yıllarda %40’ların üzerinde çıkmıştır. Türkiye ise D-8 ülkeleri içerisinde en yüksek enflasyon oranına sahip ülkedir. Dönem başında %66 olarak görülen enflasyon oranı, yıllar itibarıyla düşme eğilimine girmiş, 2011 yılında %6,5’e kadar düşmüş, ancak tekrar yükselerek 2022 yılında %70’lerin üzerinde gerçekleşmiştir. Tablo 1’de yer alan D-8 ülkeleri farklı coğrafi bölgelerde yer almakta ve gelişmekte olan ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır. Bu ülkelerde sanayileşmenin ve üretimin artırılması, dengeli ve sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleştirilmeye çalışılması zaman zaman hedeflerde sapmalara ve makroekonomik göstergelerde dengesizliklere yol açabilmektedir. Ancak enflasyon oranlarının çok yüksek seyretmesi gelir dağılımını bozarak toplumun refahı açısından yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir.

1.3. D-8 Ülkelerinde Ortalama Ömür

Ülkelerin gelişmişliğinin ve toplumun refah düzeyinin önemli göstergelerinden bir olan ortalama ömür, belirli bir yılda doğan bireyin ortalama kaç yıl yaşayacağını ifade etmektedir. Ortalama ömür, doğuşta beklenen yaşam süresi, doğuşta yaşam beklentisi veya yaşam beklentisi olarak da ifade edilmekte ve ülkeler arası karşılaştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Biyolojik bir varlık olan insanın kaç yıl yaşayacağı bilinmemekle birlikte gelişmiş ve refah düzeyi yüksek ülkelerde 80-85 yıl aralığında değiştiği, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha düşük olduğu bilinmektedir (Tıraş ve Özbek, 2020: 2896). Ortalama ömür, farklı coğrafi bölgelere ve cinsiyete göre ayrı ayrı hesaplanabilirken, başta ekonomik olmak üzere, demografik, sağlık, sosyal, kültürel ve çevresel pek çok etkenden etkilenmektedir. Ülkelerde gelir artışı, sağlığa ayrılan kaynakların artması ve sağlık hizmetlerinin artması, toplumun sağlık düzeyini yükselterek ortalama ömrün artmasına katkı

sunmaktadır. Gelir ve gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde toplumun yaşam beklentisi, diğer ülkelere göre daha yüksektir. Gelir artışı ile birlikte yaşam koşullarının iyileşmesi ortalama ömrün artmasına pozitif katkı sağlarken tersi durum ortalama ömre negatif etkide bulunmaktadır. Tablo 3'te D-8 ülkelerinde ortalama ömür verilerinin yıllar itibarıyla değişimi bulunmaktadır.

Tablo 3: Ortalama Ömür (Yıl)

Ülkeler	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021	2022
Türkiye	68,2	70,1	72,2	73,8	74,9	76,7	76,0	78,5
Endonezya	63,5	65,4	66,8	67,9	68,8	69,8	67,6	68,3
İran	66,5	68,1	70,0	72,3	73,7	75,6	73,9	74,6
Mısır	64,8	66,7	68,3	69,0	69,9	70,8	70,2	70,2
Pakistan	60,3	60,4	62,4	63,7	64,6	65,9	66,1	66,4
Malezya	71,4	72,3	73,3	74,2	74,7	75,3	74,9	76,3
Nijerya	45,7	45,6	47,6	49,7	51,4	52,0	52,7	53,6
Bangladeş	54,2	59,5	66,1	67,2	68,8	71,1	72,4	73,7
Azerbaycan	62,1	62,6	65,5	68,2	70,0	72,0	69,4	73,5

Kaynak: (WB, 2025).

Tablo 3'te yer alan D-8 ülkelerine ait ortalama ömür verilerine göre, 1991 yılında en düşük ortalama ömür 45,7 yıl ile Nijerya'ya aittir. Daha sonra 54,2 yıl ile Bangladeş en düşük ikinci ortalama ömre sahip ülke olurken, en yüksek ortalama ömre 71,4 yıl ile Malezya sahiptir. Malezya'yı 68,2 yıl ile Türkiye ve 66,5 yıl ile İran takip etmekte, Mısır, Endonezya, Azerbaycan ve Pakistan'da ortalama ömür 60-65 yıl arasında değişmektedir. Ülkelerin sosyo-ekonomik gelişme performanslarına göre ortalama ömür değerlerinde zaman içerisinde önemli artışlar olmuştur. En iyi performansı ortalama ömürde 31 yılda 19,5 yıllık artış sağlayan Bangladeş göstermiştir. Bangladeş'i 11,4 yıl ile Azerbaycan, 10,3 yıl ile Türkiye ve 8,1 yıl ile İran izlemiştir. Dönem başında en düşük ortalama ömre sahip olan Nijerya 31 yılda 7,9 yıllık artışla dönem sonunda 53,6 yıllık ortalama ömre ulaşmıştır. Dönem sonunda en yüksek ortalama ömür ise 78,5 yıl ile Türkiye'ye aittir. Türkiye'yi Malezya, İran, Bangladeş ve Azerbaycan takip etmektedir. Ortalama ömür de bebek ölüm oranlarında olduğu gibi öncelikle ülkelerin gelir ve gelişmişlik düzeyine, yaşam biçimine, sağlık sistemi ve sunulan sağlık hizmetlerinden vatandaşların yararlanabilmesine ve eğitim düzeyine bağlı olarak değişebilmektedir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde işsizlik ve enflasyon ile ilgili pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda söz konusu değişkenlerin genellikle ekonomik büyüme, finansal gelişme, reel GSYİH, cari denge, faiz oranları, tasarruflar, doğrudan yabancı yatırımlar, ticari açıklık, Gini katsayısı, demokrasi, yolsuzluk endeksi, iyi yönetim, işçi dövizleri gibi pek çok değişken ile olan ilişkisinin araştırıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte işsizlik ve enflasyon değişkenlerinin ayrı ayrı veya birlikte kullanılarak çeşitli sosyal, epidemiyolojik ve sağlık değişkenleri ile olan ilişkisinin incelendiği çalışmalarda bulunmaktadır. Ancak, işsizlik ve enflasyonun bir arada kullanılarak ekonomik ve sosyal gelişmişliğin önemli göstergelerinden olan ortalama ömür ile ilişkisini araştıran çalışmalara çok az rastlanmaktadır. Tablo 4'te işsizlik, enflasyon oranları ve ortalama ömür değişkenlerinin de kullanılarak yapıldığı çalışmalardan özetler yer almaktadır.

Tablo 4: Konu İle İlgili Literatür Özeti

Yazar/ Yıl	Ülkeler/ Dönem	Değişkenler	Yöntem	Bulgular
Kim ve Lane (2013)	17 OECD ülkesi Avustralya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Kanada, Fransa, Finlandiya, İrlanda, Hollanda, İtalya, Yeni Zelanda, Japonya, İsviçre, İsveç, İngiltere, ABD 1973-2000	Doğuştaki yaşam beklentisi, bebek ölüm hızı, kamu sağlık harcaması, kişi başı GSYH, Gini katsayısı, işsizlik oranı, 65 yaş üstü nüfus oranı	Panel veri analizi	Yapılan analizler sonucunda kamu sağlık harcamalarında meydana gelen artışın, doğuştaki yaşam beklentisi üzerinde pozitif, bebek ölüm oranı üzerinde negatif etkiye sahip olduğu, Gini katsayısındaki artışın bebek ölüm oranını pozitif, doğuştaki yaşam beklentisini negatif etkilediği bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca, işsizlik oranı ile doğuştaki yaşam beklentisi ve bebek ölüm oranları arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.
Ali ve Ahmad (2014)	Umman Sultanlığı 1970-2012	Ortalama yaşam süresi, gıda üretimi, okula kayıt, nüfus artışı, enflasyon, kişi başına düşen gelir ve CO ₂ emisyonları	ARDL eşbütünlük analizi	Yapılan analizlerden elde edilen bulgulara göre, gıda üretimi ve okula kayıt ile ortalama yaşam beklentisi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Kişi başına gelir ve enflasyonun yaşam beklentisi ile negatif ancak önemsiz bir ilişkisi vardır. Nüfus artışı, yaşam beklentisi ile negatif ve anlamlı bir ilişkiye sahip iken, CO ₂ emisyonları uzun vadede yaşam beklentisi ile pozitif ve anlamsız, kısa vadede negatif ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir.
Monsef ve Mehrdadi (2015)	136 ülke 2002-2010	Yaşam beklentisi, milli gelir, ekonomik kalkınma, işsizlik, enflasyon, sermaye bilgi oranı, kentleşme ve CO ₂ emisyonu	Panel veri analizi	Çalışmadan elde edilen sonuçlar, yaşam beklentisini olumsuz etkileyen temel ekonomik faktörlerin enflasyon ve işsizlik olduğunu göstermektedir. Ayrıca, gayri safi milli gelir ve gayri safi sermaye oluşumunun yaşam beklentisini olumlu yönde etkileyen faktörler olduğu bulgular arasındadır.
Gülyüz ve Köse (2017)	Türkiye 1960-2015	Doğurganlık oranı, cinsiyet oranı, beklenen ömür, bebek ölüm oranı, ölüm oranı, işsizlik oranı, tıp doktoru sayısı, okuma yazma bilme oranı	EKK	Analizlerden elde edilen bulgulara göre, işsizlik ile çeşitli sağlık göstergeleri arasında istatistiki bakımdan anlamlı ilişki bulunmaktadır. İşsizlik oranı ile beklenen ömür arasında negatif ve konjonktür yönlü bir ilişki gözlenirken, işsizlik ile doğum oranı, bebek ölüm oranı ve kaba ölüm oranı arasında pozitif ve konjonktür karşıtı ilişkilerin olduğu

				gözlenmektedir. Buna göre incelenen dönemde işsizlik oranının artması ile bebek ölüm oranı, kaba ölüm oranı ve beklenen ömür, kötüleşmektedir.
Istaiteyeh (2017)	Ürdün 1990-2014	Doğuştaki yaşam beklentisi, işsizlik, kişi başı sağlık harcamaları, kişi başına GSYH, ortaokul kayıtları, kentsel nüfus	VAR analizi	Çalışma sonuçları, Doğuştaki yaşam beklentisindeki değişimin %19'unun işsizlikten, %21'nin ise kişi başına GSYH'den etkilendiğini göstermektedir. Ayrıca sağlık harcamaları, ortaokula kayıt ve şehir nüfusu da doğuştaki yaşam beklentisine etki eden faktörler arasındadır.
Bai vd. (2018)	Kuşak Yol Projesi içerisinde yer alan 65 ülke 2000-2014	Yaşam beklentisi, işsizlik oranı, enflasyon, GSYH büyüme oranı, kişi başına GSYH	Doğrusal niceliksel karma model	Elde edilen bulgular, kişi başına düşen GSYH'nin Kuşak Yol Projesi ülkeleri genelinde uzun ömürlülük ile pozitif ilişkili olduğunu, işsizlik oranının sadece en üst yaşam beklentisi dilimindeki ülkelerde yaşam beklentisine pozitif etkiye bulunduğunu ve enflasyonun en alt yaşam beklentisi dilimindeki ülkelerde erkeklerin yaşam beklentisi ile negatif ilişkili olduğunu göstermektedir.
Monsef ve Mehrjardi (2018)	136 ülke 2002-2010	Doğuştaki yaşam beklentisi, işsizlik, enflasyon, brüt sermaye oluşumu, kentleşme ve kalkınma derecesi	Panel veri analizi	Sonuçlar, işsizliğin yaşam beklentisini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, enflasyonun yaşam beklentisi üzerinde istatistiki olarak anlamlı ama olumsuz bir etkisi bulunmaktadır. Ancak, brüt sermaye oluşumu uzun ömürlülüğü artırmak için temel ekonomik faktördür. Ülkelerin kalkınma derecesi yaşam beklentisi ile olumlu yönde ilişkilidir ve gelişmiş ülkelerdeki yaşam beklentisi ortalaması, fakir ülkelerden daha fazladır.
Özşahin (2019)	Türkiye 1961-2014	Doğumda yaşam beklentisi, enflasyon, kişi başı GSYH, kentsel nüfus artışı, enerji tüketimi, karbon salınımı	ARDL eşbütünleşme analizi	Analiz sonuçlarına göre, uzun dönemde doğumda yaşam beklentisini; enflasyon, kişi başına gelir ve karbon salınımı pozitif etkilemektedir. Kentsel nüfus artışı ve enerji tüketimi ise doğumda yaşam beklentisini negatif yönde etkilemektedir.

Aydın (2020)	36 OECD ülkesi 2000-2016	Beklenen yaşam süresi, GSYH içinde Sağlık harcamalarının oranı, işsizlik, kişi başı GSYH büyümesi,	Panel regresyon ve nedensellik analizi	Analiz sonuçlarına göre, beklenen yaşam süresi ile sağlığa yapılan harcamalar arasında pozitif, işsizlik ile beklenen yaşam süresi arasında zayıf bir ilişki bulunmaktadır. İşsizlik, beklenen yaşam süresini düşük oranda etkilemektedir. Ayrıca, işsizlik ile beklenen yaşam süresi ve GSYH ile beklenen yaşam süresi arasında iki yönlü nedensellik bulunmaktadır.
Ecevit vd. (2020)	Türkiye 1988-2018	Doğuşta yaşam beklentisi, GSYH, işsizlik, enflasyon, finansal gelişme	ARDL, DOLS, FMOLS, CCR ve VECM	Analiz sonuçlarına göre, işsizlik uzun dönemde doğuşta yaşam beklentisini negatif etkilemektedir. Enflasyon ve finansal gelişme ile doğuşta yaşam beklentisi arasında uzun dönemli ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, GSYH'nin doğuşta yaşam beklentisi üzerinde pozitif etkisinin olduğu sonucu da elde edilen bulgular arasındadır.
Tafran vd. (2020)	Malezya'da 1 Federal Bölge ve 12 Eyalet 2002-2014	Doğumda beklenen yaşam süresi (kadın-erkek ve toplam), yoksulluk oranı, işsizlik oranı, hane halkı geliri, Gini katsayısı, kamu sağlık harcamaları oranı	Panel veri analizi	Çalışmanın bulgularına göre, işsizlik, erkek yaşam beklentisi üzerinde etkili değilken, kadın ve toplam yaşam beklentisi üzerinde etkilidir. Ayrıca gelir ve yoksulluk, erkek, kadın ve toplam beklenen yaşam süreleri üzerinde önemli ölçüde etkilidir. İşsizlikte meydana gelen %1'lik bir azalmanın toplam yaşam beklentisini 17,9 gün uzattığı bulgusu elde edilmiştir.
Kurt vd. (2021)	Türkiye 1987-2019	Doğumda yaşam beklentisi, Sağlık harcamaları, Bebek ölüm oranı, Gini katsayısı, enflasyon oranı ve kişi başına düşen GSYH.	ARDL modeli	Çalışmanın sonuçlarına göre, uzun dönemde doğumda yaşam beklentisi ile enflasyon, kişi başı GSYH ve Gini katsayısı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin işareti pozitif yönlüdür. Yani gini katsayısının iyileşmesi, enflasyon ve GSYH artışları doğunda yaşam beklentisini artırmaktadır.
Bao vd. (2022)	Kanada, Fransa, Japonya, Hollanda, İspanya, İsveç, İsveç, Birleşik Krallık ve ABD	Sağlık (Bebek ölüm oranları ve yaşam beklentisi), konut kirası, enflasyon, işsizlik, kişi başına GSYH	Panel veri modeli (Sabit etkiler (FEM) ve rastgele etkiler (REM))	Çalışmanın bulguları, işsizlikte %1'lik bir artışın yaşam beklentisini %0,111 oranında azalttığını gösterirken, enflasyonun gelişmiş ekonomilerde yaşam beklentisi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

	1996-2019	ve sağlık harcamaları		
Baskak (2023)	Türkiye, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika 1990-2021	Doğuşta yaşam beklentisi, erkek ve kadın genç işsizlik oranı	Panel veri analizi	Panel için yapılan nedensellik testleri sonucunda değişkenler arasında çift yönlü nedenselliğin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca genç işsizlik oranları ile doğuşta beklenen yaşam süresi birbiri üzerinde etkilidir.
Sungur (2024)	161 ülke ve özerk yönetim bölgesi 2023	Enflasyon, kentleşme, işsizlik, kişi başı GSMH, doğuşta yaşam beklentisi, anne ölüm oranı, bebek ölüm hızı	Regresyon analizi	Regresyon analizinin sonuçlarına göre, enflasyon oranı, kişi başı GSMH, kentleşme oranı ve işsizlik oranı ile doğuşta yaşam beklentisi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Kentleşme oranı, enflasyon oranı, kişi başı GSMH ve işsizlik oranı doğuşta beklenen yaşam süresindeki toplam varyansın %56,2'sini açıklamaktadır.
Chukunulu (2025)	Nijerya 1990-2023	İşsizlik, enflasyon, döviz kuru, yoksulluk, gıda güvensizliği ve yaşam beklentisi	ARDL modeli	Yapılan analizler sonucunda işsizlik ve enflasyonun beklendiği gibi yaşam beklentisi ile negatif bir ilişkiye sahip olduğu ve bu ilişkinin uzun dönemde istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca, yoksulluk oranı ve gıda güvensizliğinin yaşam beklentisi ile pozitif bir ilişki gösterdiği ve bunun uzun vadede istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulgusu elde edilmiştir.

4. AMPİRİK ANALİZ

4.1. Veri ve Model

Bu çalışmada D-8 ülkelerinin 1991-2022 yılı verileriyle işsizlik ve enflasyon oranlarının ortalama ömür üzerindeki etkisi dinamik panel veri yöntemleriyle analiz edilmektedir. Analize dahil edilen D-8 ülkeleri; Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya, Pakistan ve Türkiye'dir. Çalışmada kullanılan değişkenler ve bu değişkenlere ait veri kaynakları Tablo 5'teki gibidir.

Tablo 5: Kullanılan Değişkenler ve Veri Kaynakları

Değişken	Açıklama	Kaynak
LIS-Logaritmik İşsizlik Oranı	Çalışabilir Nüfusun %'si	WB Databank (1991-2022)
LENF-Logaritmik Enflasyon Oranı	Yıllık, Ortalama (%)	WB Databank (1991-2022)
LOO-Logaritmik Ortalama Ömür	Toplam, Yıl Cinsinden	WB Databank (1991-2022)

Değişkenlere ilişkin ekonometrik tahminleri yapmak için öncelikle değişkenlerin logaritması alınmış ve tam logaritmik modeller oluşturulmuştur. İşsizlik oranı *LIS* ile, enflasyon oranı *LENF* ile ifade edilirken; ortalama ömür *LOO* olarak ifade edilmektedir. Denklem (1)'de söz konusu değişkenler ile oluşturulan model gösterilmektedir:

$$\text{Model: } LOO_{it} = \alpha_i + \beta_{1i} LIS_{it} + \beta_{2i} LENF_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

($i = 1, \dots, 8$) ve ($t = 1991, \dots, 2022$)

Modelde i ; kesit boyutunu ifade ederken t ; zaman boyutunu ifade etmektedir.

4.2. Yöntem

Bu çalışmanın analizinde ekonometrik yöntem olarak dinamik panel veri analizi kullanılmıştır. Panel veri analizinde ele alınan incelemeler, yatay kesit birimlerine zaman boyutunun eklenmesiyle değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya konulmasını sağlamaktadır. Yatay kesit bağımlılığının tespiti için Breusch ve Pagan, 1980; Pesaran, 2004; Pesaran vd. 2008 tarafından önerilen testler kullanılmaktadır. Eğim katsayılarının homojenliğini test etmeye yarayan ve Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen delta testi yapılması gereken diğer bir ön testtir (Pesaran ve Yamagata, 2008: 67-69). Homojenite testinde hipotezler " H_0 : Eğim katsayıları homojendir" ve " H_1 : Eğim katsayıları heterojendir" biçimindedir (Örnek ve Türkmen, 2019: 120).

Değişkenlerde birim kökün varlığını araştırmak için, yapısal kırılmaları da dikkate alan ve ikinci nesil panel birim kök testlerinden biri olan Panel Fourier LM (Nazlioglu ve Karul, 2017) birim kök testinden faydalanılmaktadır. Yapısal kırılmalı birim kök testlerinin güvenilirliğinde en önemli konu kırılma tarihlerinin, sayılarının ve formlarının önceden doğru bir şekilde tespit edilebilmiş olmasıdır. Burada temel amaç meydana gelebilecek güçlüklerin Fourier birim kök testleri ile aşılmaya çalışılmasıdır. Ayrıca bu tür testler, sert kırılmalar yanında kademeli (gradual) kırılmalarada (yumuşak geçişlere) izin vermektedir. Dolayısıyla testin modellenmesi aşamasında kırılma formunun ve tarihlerinin önceden bilinmesine gerek yoktur (Türkmen, 2022: 113; Kar vd. 2019: 42; Önder, 2022: 41). Panel Fourier LM (Nazlioglu ve Karul, 2017) birim kök testinde bireysel istatistiğin dağılımı sadece Fourier frekansına bağlıdır ve panel istatistiği standart bir normal dağılıma sahiptir. Testin küçük örneklem özellikleri, farklı veri üretme süreçleri için Monte Carlo simülasyonları ile incelenmiştir (Nazlioglu ve Karul, 2017). Söz konusu testin boş hipotezi "birim kök vardır" varsayımı üzerine kuruludur.

Uygulanacak eş bütünleşme testlerinde sapmalı sonuçların çıkmaması için yapısal kırılmaların dikkate alınması oldukça önemlidir. Bu nedenle çalışmada, paneldeki serilerin düzeyde birim kök içerdiği göz önüne alınarak, Westerlund ve Edgerton (2008)'un yapısal kırılmalı eş bütünleşme testi uygulanmaktadır. Bu test, Lagrange Multiplier (LM) temelli, (Schmidt ve Phillips (1992), Ahn (1993) ve Amsler ve Lee (1995)) birim kök testlerinden geliştirilmiş ve değişen varyans, serisel korelasyona da izin vermektedir. Öte yandan

Westerlund ve Edgerton'un geliştirdiği bu test, sabit terimde ve eğimde (trend) her ülke için farklı tarihlerdeki kırılmalara da imkan sağlamaktadır (Örnek ve Türkmen 2019: 123). Söz konusu eşbütünleşme testi "eşbütünleşme yoktur" varsayımı üzerine kuruludur.

Eşbütünleşme katsayılarının tahmininde, kesitler arası bağımlılığı dikkate alan, katsayılar heterojenitenin olduğu durumlarda da kullanılabilen, Eberhardt ve Bond'un (2009) geliştirdiği Augmented Mean Group Estimator (AMG- Artırılmış Ortalama Grup Tahmincisi) yöntemi kullanılmıştır (Ağır ve Türkmen, 2020: 846).

4.3. Bulgular

Bu bölümde uygulanan ekonometrik testlerin sonuçları yer almaktadır. Tablo 6'da eşbütünleşme analizi öncesi yapılması gereken ön testlerin bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 6: Ön Test Sonuçları

Değişkenlerin Yatay Kesit Bağımlılığı						
	LOO		LIS		LENF	
Testler	İst. Değeri	Olasılık Değeri	İst. Değeri	Olasılık Değeri	İst. Değeri	Olasılık Değeri
CD _{lm1}	51.501***	0.004	55.886***	0.001	47.923**	0.011
CD _{lm2}	3.140***	0.001	3.726***	0.000	2.662***	0.004
CD _{lm3}	-1.758**	0.039	-1.800**	0.036	-3.669***	0.000
LM _{adj}	1.108	0.134	2.819***	0.002	6.473***	0.000
Eş Bütünleşme Denklemi Yatay Kesit Bağımlılığı						
	İstatistik Değeri			Olasılık Değeri		
CD _{lm1}	-1.774***			0.001		
CD _{lm2}	4.232***			0.000		
CD _{lm3}	-3.002**			0.018		
LM _{adj}	29.124***			0.000		
Eğim Homojenliği						
	β ₁		β ₂			
Testler	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri		
$\tilde{\Delta}$	-1.813	0.965	-1.375	0.915		
$\tilde{\Delta}_{adj}$	-1.908	0.972	-1.447	0.926		

Not: "****" işareti %1, "****" işareti %5 seviyesinde istatistiki anlamlılığı ifade etmektedir. Sabitli model kullanılmıştır.

Tablo 6'da yer alan test bulgularına göre, değişkenlerde ve eş bütünleşme denkleminde kesitler arası bağımlılığın varlığı tespit edilmiş; diğer yandan kurulan modelin eğim katsayısının homojen olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, ikinci nesil panel birim kök testlerinden Nazlioglu ve Karul'un (2017) geliştirdiği, Fourier LM birim kök testini uygulamaya imkan sağlamaktadır. Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birim kök test sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7: Panel Fourier LM Birim Kök Testi Sonuçları

	LOO		LIS		LENF	
Ülkeler	Fourier tau LM ₁ k=1	Fourier tau LM ₂ k=2	Fourier tau LM ₁ k=1	Fourier tau LM ₂ k=2	Fourier tau LM ₁ k=1	Fourier tau LM ₂ k=2
Türkiye	-0.713	-0.619	-1.894	-2.667	-2.096	-1.506
Endonezya	-1.971	-0.747	-2.279	-1.183	-2.854	-1.477
İran	-1.569	-1.401	-2.944	-2.296	-3.540	-1.674
Mısır	-2.938	-2.336	-3.196	-1.517	-3.041	-1.309
Pakistan	-0.472	-1.070	-1.510	0.554	-2.276	-2.569
Malezya	-7.099	-4.513	-0.921	-2.107	-1.052	-1.647
Nijerya	0.866	-2.639	-1.877	-0.769	-2.916	-2.495
Bangladeş	0.082	-3.193	-1.485	-2.271	-3.608	-2.233
Panel Sonucu						
Z_{LM} (İst. Değeri)	5.635	0.587	4.316	2.665	1.282	1.371
p- değeri	1.000	0.721	1.000	0.996	0.900	0.915

D-8 ülkeleri için yapılan Panel Fourier LM birim kök testi sonuçlarından bağımlı ve bağımsız değişkenlerin seviyede birim kök içerdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgular eş bütünleşme testinin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Tablo 8’de Westerlund ve Edgerton (2008) yapısal kırılmalı panel eş bütünleşme testinden elde edilen sonuçlar yer almaktadır. Ayrıca uygulanan panel eş bütünleşme testinin her bir ülke için belirlediği kırılma tarihleri de yine Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8: Eş Bütünleşme Test Sonuçları

	Z _τ (N)		Z _φ (N)	
Model	İst. Değeri	p-değeri	İst. Değeri	p-değeri
Kırılmasız	-1.594*	0.055	-0.159	0.436
Sabitte Kırılma	-4.188***	0.000	-3.354***	0.000
Rejim Kırılması	-0.716	0.236	-0.959*	0.081
Ülkeler	Kırılma Tarihleri			
	Sabitte Kırılma		Rejim Kırılması	
Türkiye	1999		2018	
Endonezya	2003		2018	
İran	2003		2003	
Mısır	1994		1994	
Pakistan	2005		2005	
Malezya	2000		2016	
Nijerya	1993		1993	
Bangladeş	1997		1993	

D-8 ülkeleri için elde edilen Z_τ(N) istatistik sonuçlarına göre; eş bütünleşme olmadığı üzerine kurulu sıfır hipotezi kırılmasız ve kırılmalı modellerde sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde; Z_φ(N) istatistik sonuçlarına göre de kırılmasız modelde %10 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Sonuç olarak, işsizlik ve enflasyon oranları değişkenleri ile ortalama ömür değişkeni arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Panelin geneli ve ülkeler bazında, uzun döneme ilişkin eş bütünleşme parametreleri Eberhardt ve Bond’un (2009) geliştirdiği AMG yöntemi ile hesaplanmaktadır. Tablo 9’da uzun dönem katsayı tahminlerini içeren bulgular bulunmaktadır.

Tablo 9: Panel Eş Bütünleşme Katsayı Tahmin Sonuçları

	$LOO=f(LIS)$			$LOO=f(LENF)$		
	Katsayı	Std. Hata	p-değeri	Katsayı	Std. Hata	p-değeri
AMG	0.006	0.008	0.432	-0.001	0.001	0.727
Türkiye	-0.003	0.005	0.526	-0.001	0.001	0.279
Endonezya	-0.002	0.004	0.599	0.005**	0.002	0.046
İran	-0.009	0.015	0.557	-0.002	0.003	0.485
Mısır	-0.001	0.003	0.637	-0.002**	0.001	0.025
Pakistan	0.004***	0.001	0.005	0.001	0.001	0.600
Malezya	0.001	0.005	0.831	-0.001	0.001	0.172
Nijerya	-0.001	0.020	0.994	0.005	0.004	0.180
Bangladeş	0.064**	0.030	0.036	-0.008	0.008	0.292

Not: “***” işareti %1, “**” işareti %5 seviyesinde istatistiki anlamlılığı ifade etmektedir.

D-8 ülkelerine ait 1991-2022 dönemi için uygulanan eş bütünleşme parametreleri incelendiğinde, panel genelinde enflasyon oranının ve işsizlik oranının uzun dönem katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç, Kim ve Lane’nin (2013) OECD ülkeleri özelinde yaptığı çalışmadan elde ettiği, işsizlik ile yaşam beklentisi arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucuyla uyumluluk göstermektedir.

Sonuçlar ülke bazında incelendiğinde ise işsizlik oranında meydana gelen %1’lik bir artışın ortalama ömrü; Pakistan’da %0,004 ve Bangladeş’te %0,06 oranında artırdığı bulgusu elde edilmiştir. Ülke bazında elde edilen bu sonuçlar, Bia vd. (2018)’in çalışmalarından elde ettikleri işsizliğin yaşam beklentisini (ortalama ömrün yüksek olduğu ülkelerde) pozitif etkilediği sonucunu destekler niteliktedir. Ancak, Bia vd. (2018)’in elde ettiği sonuç ortalama ömrün yüksek olduğu ülkelerde geçerlidir. Çünkü bu ülkelerde kişi başı gelir düzeyi yüksektir ve insanlar sağlıklarına ve yaşam biçimlerine özen göstermektedirler. Çalışmanın işsizlikle ilgili diğer bir sonucu ise diğer ülkelerde işsizlik oranı ile ortalama ömür arasında herhangi anlamlı bir ilişkiye rastlanmamasıdır. Ancak, beklentiler ve literatürdeki bazı yazarların (Monsef ve Mehrjardi, 2015; Güleriyüz ve Köse, 2017; Monsef ve Mehrjardi, 2018; Aydın, 2020; Tafran vd. 2020; Ecevit vd. 2020; Bao vd. 2022; Chukunalu, 2025) elde ettiği sonuçlar işsizlik artışının ortalama ömür ile negatif bir ilişki içerisinde olduğu yönündedir. Çalışmada elde edilen bu sonuç ise beklentilerin ve literatürün büyük kısmının tersi yönündedir.

Diğer yandan enflasyon oranında meydana gelen %1’lik bir artışın Endonezya’da ortalama ömrü %0,005 oranında artırdığı, Mısır’da ise ortalama ömrü yaklaşık %0,002 oranında azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen, enflasyon artışının ortalama ömrü artırdığı sonucu, Özşahin (2019) ve Kurt vd. (2021)’in benzer dönemler için Türkiye özelinde yapmış oldukları çalışmalarda elde etmiş oldukları, enflasyon oranlarının yükselmesi ile yaşam beklentisi arasında pozitif ilişkinin olduğu sonucunu destekler niteliktedir. Bununla birlikte panelde enflasyon oranlarının yükselmesi sadece Mısır’da beklenti yönünde çıkmış ve literatürün çoğunluğunun elde ettiği sonuçlarla paralellik arz etmektedir. Literatürde; Ali ve Ahmad (2014), Monsef ve Mehrjardi (2015), Bai vd. (2018), Monsef ve Mehrjardi (2018), Ecevit vd. (2020), Bao vd. (2022), ve Chukunalu (2025), enflasyon oranlarının yaşam beklentisi ile negatif ilişki içerisinde olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bu çalışmanın bir diğer sonucu ise diğer ülkelerde enflasyon oranı ile ortalama ömür arasında herhangi anlamlı bir ilişkiye rastlanmamasıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Doğuşta yaşam beklentisi olarak da ifade edilen ortalama ömür, ülkelerin ekonomik, sağlık, sosyal ve çevresel açıdan gelişmişliğinin önemli göstergelerindendir. Cinsiyete ve farklı coğrafi bölgelere göre hesaplanabilmekte ve başta ekonomik olmak üzere, demografik, sağlık, sosyal, kültürel ve çevresel pek çok faktörden etkilenmektedir. D-8 ülkelerinde ortalama ömür gelişmiş ülkelerin ortalamasının altında ve çoğu ülkede dünya ortalamasına (73,3 yıl) yakındır. Bu çalışmada, işsizlik ve enflasyon oranlarının ortalama ömür ile ilişkisi 1991-2022 dönemi yıllık verileri kullanılarak panel veri analizi ile D-8 ülkeleri için araştırılmıştır. Buna göre, D-8 ülkelerinde işsizlik ve enflasyon oranları ile ortalama ömür arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiş, ancak bu ilişkinin uzun dönem katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ülke bazlı yapılan tahminlerde ise ülkelere göre değişen sonuçlar elde edilmiştir. İşsizlik oranında meydana gelen bir artışın ortalama ömrü; Pakistan ve Bangladeş'te arttırdığı bulgusu elde edilirken, enflasyon oranında meydana gelen artışın Endonezya'da ortalama ömrü arttırdığı, Mısır'da ise azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer ülkelerde değişkenler arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

Gelir ve gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde ortalama ömrün yüksek seyrettiği bilinmektedir. Özellikle gelir artışı insanların sağlık, eğitim ve kültür seviyelerinin yükselmesine katkı yapmakta ve yaşam biçimini değiştirmektedir. D-8 ülkeleri dünyanın farklı bölgelerinde yer almakta ve din, kültür, yaşam biçimi, yönetim biçimi, gelir ve gelişmişlik düzeyi açısından farklılıklar arz etmektedir. Çalışmadan elde edilen ülkelere göre farklı sonuçların elde edilmesi bu faktörlerden kaynaklanıyor olabilir. Çalışmanın farklı değişkenler ve farklı yöntemlerle tekrarlanması yine farklı sonuçların alınmasını sağlayabilir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre D-8 ülkelerinde ortalama ömrün yükseltilmesi için siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması, işsizlik ve enflasyon oranlarını düşürecek, toplumun refah seviyesinin yükseltilmesini sağlayacak, tüm vatandaşların sağlık hizmetlerinden kolaylıkla ve yeteri kadar faydalanabileceği politikaların uygulanması yararlı olacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazar 1'in makaleye katkısı %50, yazar 2'nin makaleye katkısı %50'dir.

Çıkar Beyanı

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2010). Sosyal Bir Problem Olarak İşsizlik ve Sonuçları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 105-115.
- Afşar, M. (2013). *Makro İktisadın Temelleri*. İktisada Giriş II (Ed: Berberoğlu, N. C. ve Erdoğan L.). T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2801, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1759, 2. Baskı, Eskişehir.
- Ağır, H., & Türkmen, S. (2020). Ekonomik Büyümeye Etkisi Bakımından Doğal Kaynaklar: Dinamik Panel Veri Analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(3), 840-852.
- Ahn, S. K. (1993). Some Tests for Unit Roots in Autoregressive-Integrated Moving Average Models with Deterministic Trends, *Biometrika*, 80, 855-868.
- Ali, A., & Ahmad, K. (2014). The Impact of Socio-Economic Factors on Life Expectancy for Sultanate of Oman: An Empirical Analysis. MPRA (Munich Personal RePEc Archive), MPRA Paper No. 70871, 1-13.
- Amsler, C., & Lee, J. (1995). An LM Test for a Unit Root in the Presence of a Structural Break, *Econometric Theory*, 11, 359-368.
- Aydin, B. (2020). İktisadi Göstergelerin Beklenen Yaşam Süresi Üzerindeki Etkileri: Panel Veri Analizi. *İstanbul İktisat Dergisi (Istanbul Journal of Economics)*, 70(1), 163-181.
- Bai, R., Wei, J., Wei, J., An, R., Li, Y., Collett, L., Dang, S., Dong, W., Wang, D., Fang, Z., Zhao, Y., & Wang, Y. (2018). Trends in Life Expectancy and Its Association with Economic Factors in the Belt and Road Countries - Evidence From 2000-2014. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(12).
- Bao, W., Tao, R., Afzal, A., & Dördüncü, H. (2022). Real Estate Prices, Inflation, and Health Outcomes: Evidence From Developed Economies. *Front. Public Health*, 10, 1-6.
- Baskak, T. E. (2023). BRICS-T Ülkelerinde Erkek ve Kadın Genç İşsizlik İle Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi İlişkisi: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 259-278.
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Chukunulu, M. (2025). The Effects of Unemployment, Poverty and Food Insecurity on Life Expectancy in Nigeria: A Dynamic Analysis Using ARDL. *International Journal of Multidisciplinary Research and Growth Evaluation*, 6(2), 680-686.
- Eberhardt, M., & Bond, S. (2009). Cross-Section Dependence in Nonstationary Panel Models: A Novel Estimator. MPRA Paper No. 17870.
- Ecevit, E., Öztürk Yaprak, Z., & Çetin, M. (2020). Türkiye’de İşsizliğin Sağlık Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 117-144.
- Gülyeryüz, E. H., & Köse, T. (2017). İşsizlik ve Sağlık Göstergeleri: Türkiye Örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(633), 27-39.
- Istaiteyeh, R. M. S. (2017). Economic and Social Factors in Shaping Jordan’s Life Expectancy: Empirical Analysis (1990-2014). *Advances in Management & Applied Economics*, 7(5), 45-59.
- Kar, M., Ağır, H., & Türkmen, S. (2019). Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkelerde Elektrik Tüketiminin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Panel Ekonometrik Analizi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 37-48.

- Kim, K., & Lane, S. R. (2013). Government Health Expenditure and Public Health Outcomes, A Comparatives Study Among 17 Countries and Implications For Us Health Care Reform. *American International Journal of Contemporary Research*, 3(9), 8-13.
- Kurt, Ü., Can, G., & Kılıç, C. (2021). Gelir Eşitsizliği ile Bebek Ölümleri ve Yaşam Beklentisi Arasındaki İlişki: Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Hipotezi Geçerli mi? (Edt: Selçuk İPEK ve Cüneyt KILIÇ) *Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar* (İçinde: 174-185), Ekin Yayınevi, Bursa.
- Monsef, A., & Mehrjardi, A. S. (2015). Determinants of Life Expectancy: A Panel Data Approach. *Asian Economic and Financial Review*, 5(11), 1251-1257.
- Monsef, A., & Mehrjardi, A. S. (2018). Effect of Unemployment on Health Capital. *Iranian Economic Review*, 22(4), 1016-1033.
- Moradi, F., Jafari, M., & Fatahi, S. (2022). The Impact of Misery Index and Corruption Control on Income Inequality (With the Quantile Approach). *Applied Economics Studies Iran (AESI)*, 10(40), 44-51.
- Nazlioglu, S., & Karul, C. (2017). Panel LM Unit Root Test With Gradual Structural Shifts. In *40th International Panel Data Conference* (7-8).
- Önder, F. (2022). Finansal Gelişme İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Kırılgan Beşli Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir Analiz. *Journal of Economics and Research*, 3(2), 36-48.
- Örnek, İ., & Türkmen, S. (2019). Gelişmiş ve Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi'nin Analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(3), 109-129.
- Özşahin, G. (2019). Türkiye’de Yaşam Beklentisinin Belirleyicileri: ARDL Eşbütünleşme Analizi. *Toplumsal Değişim*, 1, 227-240.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. Discussion Paper No: 1240.
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- Pesaran, M. H., Ullah, A., & Yamagata, T. (2008). A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence. *The Econometrics Journal*, 11(1), 105-127.
- Schmidt, P., & Phillips, P. C. (1992). LM Tests For a Unit Root in The Presence of Deterministic Trends. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 54(3), 257-287.
- Sungur, C. (2024). Sosyoekonomik Faktörlerin Sağlık Statüsü Üzerindeki Rolü. *Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 127-136.
- Tafran, K., Tumin, M., & Osman, A. F. (2020). Poverty, Income and Unemployment as Determinants of Life Expectancy: Empirical Evidence From Panel Data of Thirteen Malaysian States. *Iran J Public Health*, 49(2), 294-303.
- Tıraş, H. H. (2023). MIKTA Ülkelerinde İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 8(2), 577-590.
- Tıraş, H. H., & Özbek, S. (2020). OECD Ülkelerinde Doğuşta Yaşam Beklentisinin Belirleyicilerinin Ekonometrik Analizi, *Business & Management Studies: An International Journal (BMIJ)*, (2020), 8(3), 2893-2923.
- Tıraş, H. H., & Özbek, S. (2021). E-7 Ülkelerinde Sosyo-Demografik Faktörlerin Sağlık Harcamalarına Etkisinin Ekonometrik Analizi. *Erciyes Akademi*, 35(2), 410-431.
- Türkmen, S. (2022). Finansallaşma ve Enerji Tüketimi İlişkisinin Analizi: Türk Devletleri Teşkilatı’ndan Ampirik Kanıtlar. *Journal of Economics and Research*, 3(1), 109-122.
- Ünsal, E. M. (2013). *Makro İktisat*. (10. Bs.), Ankara: İmaj Yayıncılık.

- WB (World Bank). (2025). World Development Indicators. DataBank, <https://databank.worldbank.org/home.aspx>, (Erişim Tarihi: 15.01.2025).
- Westerlund, J., & Edgerton, D. L. (2008). A Simple Test for Cointegration in Dependent Panels With Structural Breaks. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 70(5), 665-704.